

SMELLEKENS IN UTRECHT

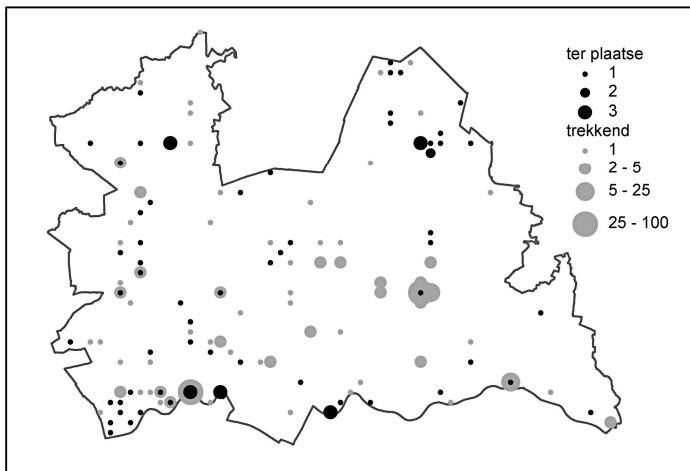
Gert Ottens

In deze *Kruisbek* weer een verhandeling over een soort uit het Bijzondere Soorten Project (BSP) van SOVON. Dit project is bedoeld om waarnemingen van schaarse soorten te verzamelen die bij de overige monitoring-projecten van SOVON enigszins buiten de boot vallen. Deze keer een roofvogel die vaak wordt geassocieerd met de (Wadden)kust, maar die toch ook in het binnenland een winterse dag kan doen opleven: het smelleken.

Alleen gegevens uit het BSP-bestand zijn gebruikt. Er is dus niet geprobeerd deze aan te vullen met data uit andere bronnen, zoals de waarnemingenrubriek van Dutch Birding of waarneming.nl. De data zijn dus niet compleet, maar geven desondanks een aardig beeld van het voorkomen van deze kleine valk in Utrecht, zowel in tijd als in plaats. Ook wordt hiermee duidelijk dat met het BSP-bestand leuke dingen kunnen worden gedaan.

Voorkomen: waar

Smellekens kennen een circumpolaire verspreiding in schaars begroeide veenmoerassen en toendra's. In Nederland is het een wintergast en doortrekker, van en naar zuidelijker gelegen overwinteringsgebieden, vanuit noordelijk Scandinavië en aangrenzend Rusland. Smellekens die in ons land de winter doorbrengen, doen dat vooral in open gebieden (vooral de kust), waar ze jagen op kleine vogels. Geschat wordt dat in het hele land enkele honderden smellekens overwinteren, een schaarse soort dus. Tijdens de trek zijn zowel de verspreiding als de aantallen ruimer, waarbij de nadruk overigens nog steeds op de kuststrook ligt.

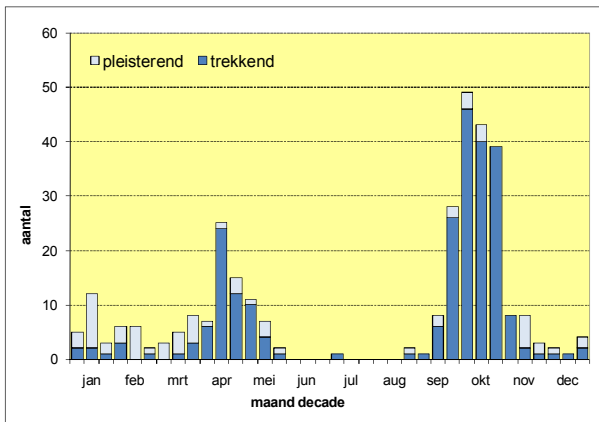

Figuur 1 Verspreiding van smelleken in Utrecht (1989-2007, maximum per km-hok).

Gezien de biotoopvoorkeur van smellekens is het niet verwonderlijk dat pleisterende vogels in Utrecht vooral in de polderlandschappen in het westen (Lopikerwaard) en noordoosten (Eempolders) van de provincie, en in het rivierengebied worden waargenomen. Maar ook een gebied als de Leusderheide is in trek (zie figuur 1).

Van de 314 smellekens die gedurende 1989-2007 aan SOVON zijn toevertrouwd, hebben 69 waarnemingen betrekking op solitair pleisterende vogels en werden de resterende 245 vogels langs- of overtrekkend vastgesteld.

Trekkende smellekens kunnen in de hele provincie worden waargenomen, met weliswaar een verhoogde waarneemkans in de grotere, open gebieden. Een blik op figuur 1 laat verder zien dat regelmatig bezette telposten ook voor relatief veel waarnemingen zorgen.

Figuur 2 Seizoenspatroon van smelleken in Utrecht (1989-2007, maxima per decade).

Voorkomen: wanneer

Wanneer we het seizoenspatroon van het smelleken in Utrecht bekijken (figuur 2) dan blijkt het vooral een doortrekker te zijn tijdens het najaar, van half september tot half november, met een minder uitgesproken trekpiek gedurende de voorjaarstrek (vooral april). Dat laatste wijkt enigszins af van het landelijke beeld, waar het voorkomen meer piekt begin mei (Bijlsma et al. 2001). Nog afwijkender is de waarneming van 8 juli 1989, waarvan niet meer details beschikbaar zijn dan dat deze vogel in Polder Breeveld bij Woerden is gezien. Een erg late voorjaarstrekker, of een heel vroege najaarstrekker?

Ook blijkt uit figuur 2 dat overwinterende smellekens in Utrecht best zeldzaam zijn; er zijn maar weinig waarnemingen van vogels die langere tijd in hetzelfde gebied rondhingen.

Het overgrote deel van de getelde trekvogels gaat om eenlingen, maar een aantal telposten kon dagen noteren met meer dan twee trekkende smellekens: bijvoorbeeld De Horde met 4 vogels op 29 oktober 2004 en 3 vogels op 8 oktober 2006, 27 oktober 2006 en 9 oktober 2007 (en recent 5 op 14 september 2008) en

Noordhout met 4 vogels op 29 oktober 2000 en 3 vogels op 2 oktober 1990 en 9 oktober 2004.

Over een trend in de aantallen in Utrecht waargenomen smellekens is weinig te zeggen. Jaren met relatief veel waarnemingen worden afgewisseld met jaren waarin ze nauwelijks worden vastgesteld. Ook dat komt overigens overeen met het landelijke beeld, zoals dit wordt geschetst door Bijlsma et al (2001).

Smelleken - Arjan Boele

Oproep

Om het beeld van schaarse soorten als het smelleken in Utrecht, maar ook in de rest van het land, compleet te krijgen is SOVON afhankelijk van jullie. Je kunt je waarnemingen digitaal invoeren via de website van SOVON. Surf eens naar www.sovon.nl, log in bij "Invoer tellingen" en klik dan op "BSP".

Dankwoord

Allereerst natuurlijk dank aan alle waarnemers die het BSP-bestand voed(d)en met hun waarnemingen, zonder jullie was een dergelijk overzicht niet mogelijk geweest. Erik van Winden zorgde voor het verspreidingskaartje, terwijl Arjan Boele en André van Kleunen een eerdere versie van opbouwende kritiek voorzagen.

Literatuur

Bijlsma, R.G., F. Hustings & C.J. Camphuysen. Algemene en schaarse vogels van Nederland, Avifauna 2. Haarlem/Utrecht, 2001.